

Jogtörténetírás kronologikus módon és dogmatika nélkül? – A pozitivista jogtörténetírás pozitívuma²

Barbara J. Schapiro, a Berkeley Egyetem (University of California, Berkeley) professzor emeritája már több évtizede foglalkozik jogtörténettel, azon belül is az angol jog reformjával, a jogi gondolkodás történetével, a jogtudomány történetével, továbbá az angol politikai kommunikációval és politikai kultúrával.³ Műve tulajdonképpen egy több évtized hosszú alkotási folyamat összegzése, amit a bevezető gondolatokban rögzít is a szerző. Jóllehet a jogi reformok mind a kortársak, mind a későbbi kutatók számára szorososan az 1640–1660 közötti angol politikával és a jelentős alkotmányos változásokkal kapcsolódnak össze, a szerző a reformok vizsgálatát VIII. Henrik trónra léptétől a XVIII. század közepéig kiterjeszti. Ennek a rendkívül hosszú időtartamnak a feltárása, sőt inkább felvállalása a szerző egyik kifejezett célja, hiszen a jogi reformokat vizsgáló kutatások eddig az 1640–1660 közötti két évtizedre és a XIX. századra koncentráltak. Ebből a két évtizedből ugyanakkor nehéz feltárni, hogy mely problémák voltak állandóak, folyamatosak és melyek azok, amelyekre éppen akkor adták a válaszokat, amikor felmerültek.

Mivel a szerző szerint a jogi reformok (law reforms) hosszú távot felölelő jelenségek, ezért vizsgálatuk is hosszú távon indokolt, méghozzá azért, hogy megérthessük a XVII. század közepének fejleményeit. A korábbi kutatások ezekre a polgárháborús időkre fókuszáltak, de nem törődtek sem az előzményekkel, sem a restaurációval. A Parlamentet kutató történészek egy adott parlament alatt jogi reformokra koncentráltak így ezeket a különálló kutatásokat össze kell kötni, hogy lássuk a jogi reformok folyamatát. A hosszú XVIII. századot vizsgálók pedig nem törődtek 1660 előtti korokkal, mert nekik bőven elég volt 1660, mint korszakhatár. Ráadásul az alkotmányos konfliktusok történetének dominanciája azt is magával hozta, hogy a kutatásban a főhatalom intézményesülését a politika terére, így a nyilvánosság számára leginkább transzparens módon mutatták be. Ugyanakkor az alkotmányt érintő reformok elemzését kivéve, a többi, szakjogági területet érintő reformok vizsgálata elmaradt. Így az anglikán reformációt követő vallásügyi törvények vizsgálata csak az alkotmányra és a teológiára terjedt ki. Ráadásul a XVIII. századból a jogot tekintve a legtöbbet a bűnözésről, a büntető igazságszolgáltatásról tudunk, így a korábbi, a büntető jogot érintő reformok feltárása szintén szükséges. A mű ezért szándékosan nem a nagy horderejű alkotmányos változások és a közjogi berendezkedés átalakulásának a vizsgálatát tartja szem előtt, hanem a jogrendszert egészében, mint egymással szétválaszthatatlan, oszthatatlan egységet képező rendszert vizsgálja. Sőt, a mű a jól ismert alkotmányos konfliktusokat szándékosan ki is hagyja, mivel ezek az alkotmányos viták a jogi reformok szintjéig, tehát a jogrendszer mélységébe nem hatoltak le.

A szerző meglátása szerint kettő jogi reformmozgalom (reform movement) létezett. A mérsékelt (moderate), amelyik a régtől fogva fennálló jogot, jogintézményeket akarta

¹ Rigó Balázs (PhD) adjunktus, ELTE-ÁJK, Római Jogi és Összehasonlító Jogtörténeti Tanszék. E-mail: rigo.balazs@ajk.elte.hu ORCID: 0000-0003-0112-9546

² Schapiro, Barbara J.: *Law Reform in Early Modern England. 1500-1740. Crown, Parliament and the Press.* Oxford – New York, Hart Publishing, 2019, 266. pp. ISBN 978-1-50993-421-8

³ A jogi reformokra vonatkozó művei közül lásd többek között: *Law Reform in Seventeenth Century England.* In *American Journal of Legal History* 19, 1975, pp. 280–512, *Sir Francis Bacon and the Mid-Seventeenth Century Movement for Law Reform.* In *American Journal of Legal History* 24, 1980, pp. 331–352, végül *The Restoration Chapter in the History of English Law Reform.* In *Law Humanities* 10, 2016, pp. 313–58.

fejleszteni. Ezeket a reformokat a Korona és a Parlament, majd csak a Parlament ösztönözte azzal, hogy az igazságszolgáltatás során felmerülő költségeket és az elhúzódo eljárásokat, a versengő és egymással összeütköző bírósági hatásköröket és végül mindazt, amit korrupciónak éreztek, csökkentsék, egészen a XVI. század kezdetétől. Ezzel szemben a radikális (radical) mozgalom, amelyik a forradalom évtizedei alatt koncentrált, a fennálló jogintézményeket és bíróságokat akarta megszüntetni, meghaladni, majd más jogi és politikai alapokon álló intézményekkel akarta őket felváltani. Tehát inkább lecserélni, mint javítani akarta a jogintézményeket. A radikális nem volt egységes, különböző vallási és politikai csoportok eltérő víziói éltették, hogy mi az igazságos társadalom és melyek a jó törvények. A radikális reformok azokkal a többnyire eliten és parlamenten kívüli csoportokkal emelkedtek fel és tűntek el, amelyek ezeket felkarolták.

A szerző kifejti, hogy a reformelemek akár évek óta hangoztatott katalógusát a sajtó is felerősítette, bár összességében kevés reformot sikerült véghez vinni. A reformok megrekedése azonban nem a hangos ellenzők érdeme, hanem a Korona és a Parlament intézményes cselekvőképtelensége, hogy bevezessék a javasolt reformokat. A könyv többször lefektetett célja ennek a cselekvőképtelenségnek a bemutatása a jogi reformok során. A mű a jogi reformokat széleskörűen vizsgálja, és a változó kormányformák és az aktuális napi nyomásgyakorlás kontextusában igyekszik vizsgálni a reformokért tett kísérleteket. Tudva, hogy a jogintézmények a kormányzati berendezkedés részei, a mű megvizsgálja, hogy a Korona céljai miként segítették elő vagy korlátozták a jogi reformok sikereit, és hogy a kormányzat instabilitása miként befolyásolta az erőfeszítéseket.

A szerző a jogi reform alatt nem csak azt érti, ami a modern joghoz vezető hasznos változtatás, hanem minden olyan változtatást is, amit a kortársak meg akartak tenni. Ez a változtatás még azokra az igényekre is kiterjed, amikor a kortárs ellenzők számára azok nem is voltak reformok. Tehát jogi reform alatt a szerző minden olyan jogi változtatást vagy erre való igényt ért, amit személyek vagy csoportok akartak, valamint amikor megoldást is adtak a jog(rendszer) problémáira, még akkor is, ha ez a modern fejleményekkel, hasznossággal nem egyeztethető össze.⁴ Reform továbbá szerző számára a common law és az írott jog megváltoztatásának szándéka mellett a pereskedés költségeinek csökkentése, a bíróságok, a jogász hivatás és a jogirodalom fejlesztésére irányuló tulajdonképpen bármilyen szándék. A szerző továbbá a felségsértés és hűségárulás (*felony, treason*) miatt indított politikai perekben a tárgyalásokat követő közbeszédben megfogalmazott kritikát is reformszándéknak tartja. A jogi reform tehát valójában a jog változására irányuló szándék kifejezése és annak véghezvitele, röviden a változtatás a jogban. A reform így egyenlő a jog megváltoztatásának szándékával és magával a változtatással.

A szerző a jogban próbálja megkülönböztetni a változtatást és annak szándékát, azaz a reformot a jogrendszerben megvalósuló változástól, mint organikus fejleménytől. Tehát a változás abban tér el a változtatásról, a reformtól, hogy nem köthető feltétlenül egy adott személyhez, szervhez. Másrészt sokszor megtörténik az is, hogy nem köthető egy adott jogszabályi rendelkezéshez, vagy dátumhoz sem, mert vagy már jóval a dátum vagy a jogszabály előtt megszűnik az adott intézmény, vagy a kialakulását eleve nem lehet pontos időhöz jogszabályhoz kötni. A szerző azért terjeszti ki a reform, illetve a változás fogalmát a hatályos jogunkkal össze nem egyeztethető, tehát a jelenlegi jogunkhoz el nem vezető módosulásokra, valamint a konkrét emberekhez nem köthető változásokra is, mert maga a reform egy érdekek és értékek alapján telített fogalom, hiszen reformnak csak a modern jog kialakulása szempontjából hasznos változ(tat)ásokat szokták érteni. Ez a hasznosságra szűkítő fogalomhasználat viszont számos a kortársak számára jelentős jogi változtatást kizárna a

---

⁴ A szerző a change ige, illetve főnév tárgyias és tárgyatlan alakjainak jelentéseit különbözteti meg úgy, hogy a reform alatt a változtatást és annak szándékát, míg change alatt a konkrét személyekhez nem köthető változást érti, illetve, hogy valaki változik vagy változtat valamit a jogon.

vizsgálat alól. A szerző mindezekből következően arra vállalkozott, hogy nemcsak időben, hanem tartalmilag is rendkívül tágra vizsgálja a jog reformját, beleértve a tárgyi jogot, a jogszabályokat és magát a jogrendszert is. Ezek a változ(tat)ások a szerzőnél valójában a szó legszorosabb értelmében vett, tehát legapróbb módosulásokat jelentik, amely rendkívül tagolttá teszi a művet, célszerűbb lett volna kifejezetten a novelláris, vagy valóban évtizedekre ható jogszabályi változ(tat)ások vizsgálatánál maradni.

A szerző ugyanakkor a common law bírászkodás során született ítéletek, a joggyakorlat hatásának vizsgálatát a jogra sajnálatos módon kihagyja. A bíró alkotta jog mellőzésének az oka, hogy fogalmilag a bíró nem alkot jogot, valamint az, hogy a precedens jog fogalmilag változatlan. A bírák továbbá mindig tagadták, hogy jogot alkottak volna. Ez meglátásunk szerint súlyos tévedés a szerző részéről, mivel a bírói jogalkotás tilalma egy formális és fikción alapuló tilalom, ráadásul a szerző állítása azt sugallja, mintha a precedens jog sem változna. Az angol bíró valóban nem alkot a szó szoros, formális tehát jogforrási értelmében jogot, ami alatt itt a jogszabályokat kell érteni. Ugyanakkor az ítéletek a jogrendszer egészére változással járhatnak, akár a későbbi jogalkotás során, amikor például a szokásjogot inkorporálják egy-egy jogszabályba, akár amikor a bíró a joghézagot tölti ki. A bírói jogalkotás tilalmának alapja továbbá az a fikció, hogy csak a parlament alkothatja a jogot, ami a tárgyi jog, a jogszabályok által meg is valósul, míg a bíró csak ezeket a jogszabályokat alkalmazza. A valóságban, és főleg egy precedensjogra épülő jogrendszerben, éppen a szokásjog és a precedensek miatt ez közel sincs így. Következésképpen a szerző tévedésének alapja, hogy a jog, azaz a jogszabályok összessége minden élethelyzetet lefed. Ha ez így lenne, csak akkor lenne igaz mind elméletben, mind gyakorlatban, hogy a bíró nem alkot jogot. A szerző valójában egy stílszerű tévedést vétett, a kora újkorban a porosz kodifikáció kísérelte meg az Allgemeines Landrecht (ALR – 1794) révén az ún. Gesamtkodifikation-t, tehát a mindenre kiterjedő univerzális kodifikációját az élethelyzeteknek, ahol egy jogszabályba akarta a jogalkotó rendezni a jogi normákat. A jog azonban a rövidség, egyszerűség, gyors áttekinthetőség, a szerző által is detektált, minden korban fellángoló reformszándék ellenére nem így működik. Ennek oka, hogy a társadalom és a benne létrejövő életviszonyok bonyolódnak, amelyekből a jog csak a jogilag releváns, szabályozandó viszonyokat szelektálja, ezek lesznek a jogviszonyok, az életviszonyok köre tehát szükségszerűen tágabb. A szerzőnek indokolás nélkül csak ki kellett volna jelentenie, hogy a tárgyi jog által megvalósult reformokra, illetve változásokra fókuszál a művében. A jogrendszerben lévő struktúrák ismeretének hiánya sajnos a későbbiekben végigvonul a műben, amely leginkább a mű szerkezetének és módszerének tükrében fejthető ki.

A szerkezet és a módszer nagyon következetes, feszes és erős kézzel egyben tartott, ám egy jogi tárgyú műben elhibázott, ha a jogintézmények reformját akarja vizsgálni a szerző. Ugyanis hiába jelentette ki a szerző, hogy a reform alatt a tárgyi jog által a jogban és a jogintézményekben szándékolt változtatásokat érti. Valójában tehát sem kodifikáció történetet (régebbi terminológiával külső jogtörténet) nem ír, azaz, hogy a jogalkotásban ezek a változtatások milyen társadalmi, gazdasági, politikai hatások, érdekek és célok következtében jöttek létre, sem azt nem írja meg, hogy a jogszabályokban maguk a jogintézmények a kodifikáció hatására hogyan változtak (belső jogtörténet).

A szerző módszere ugyanis a jogi változ(tat)ások kronologikus, uralkodók szerint csoportosított fejezetekre tagolt bemutatása, felsorolása 1509 és 1740 között. Az egyes fejezeteken belül látszólag intézményekre tagolva írja el a jogintézmények reformjának történetét. Így példának okáért a korai Tudorok fejezetben a common law, majd a kiváltságos, végül az egyházi bíróságok, a helyi igazságszolgáltatás szervei (békebírák és esküdtszék), a reformáció hatása a jogra, a jogi hivatást űzők tevékenysége, a földbirtokjog, a büntetőjog, Edward, Mária, reneszánsz humanizmus végül a nyomtatott sajtó és a jog alfejezetekre tagolás valósul meg. Ugyanakkor az I. Erzsébet kora című fejezetben a Korona, a Parlament,

a Bíróságok, a jogalkotás, a jogi publicisztikai írások témái kerülnek előtérbe, a korai Stuartok időszakát pedig az összehívott parlamentek és az ott folyó jogalkotás szerinti tagolás és vizsgálódás adja. Azt a szerző is nyomatékosítja, hogy nem minden intézmény reformja került kivétel nélkül előtérbe az egyes korokban. Az állandó, tehát korokon átívelő reformszándékok leginkább a bírósági eljárás költségességének csökkentése, az ügyvédek fősvénységének felemlegetése, a jog bonyolultságának és átláthatatlanságának megszüntetése, az esküdtek korruptségának visszaszorítása voltak. A fenti két felsorolásból is kitűnik, hogy a szerző az alkotmányos vitákat és a főhatalom kérdésének vizsgálatát mellőzi, mert azokat nem a jogrendszer kérdésének, hanem hatalmi kérdésnek tartja. A mű így valójában a tág értelemben vett igazságszolgáltatás elemei változásának történetét követi végig. Az is látható azonban a fenti két fejezetből, ahogy a továbbiakból is, ha a művet kézbe veszi az olvasó, hogy éppen az egységes, jogintézmények szerinti vizsgálat hiányzik a műből.

A szerző ugyanis, sajnálatos módon, a kronológia a foglya maradt. Előbbi különösebb magyarázatot nem igényel, az intézménytörténet, és ez még inkább igaz a jogintézményekre, nem vagy csak ritkán kapcsolódik uralkodók életéhez, valamint vannak olyan jelentős intézmények, amelyek jogi jelentőségük, azaz a jogrendszerre való hatásuk miatt önálló alfejezetet igényeltek volna, így például a Petition of Right vagy a Habeas Corpus Act, amelyekről jóformán annyit tudunk meg a műben, hogy elfogadták. Ha a szerző esemény-, gazdaság-, társadalom-, mentalitás történetbe ágyazta volna a művét, tehát megvizsgálta volna, hogy miért fogadták el az adott törvényt, vagy akarták megváltoztatni a fennálló jogot, akkor valóban egy komplex elemzést nyújtott volna. A követett módszere viszont erre nem alkalmas, nevezetesen az, hogy bizonyos tematikai egységek alapján a fennálló jogrendszer változását eredményező vagy azt szándékozó jogszabályokat, jogi publicisztikai, tudományos, jogalkalmazást elősegítő írásokat felsorolja. Így sem a történeti megközelítést alkalmazó kodifikációtörténet, sem a jogászai megközelítést alkalmazó dogmatörténet nem jelenik meg a műben. Továbbá az olyan, mindkét nézőpontot egyesítő, jogtörténeti kérdésfeltevéssel sem találkozunk, hogy például az állam kialakulása milyen hatással volt ezekre a reformokra, mennyiben volt előzménye, avagy következménye az adott jogi reformnak az állam párhuzamos realitása, azaz az állam a maga intézményrendszerével annak valóságában. A szerző többször tételmondatként állítja, és műve egyik eredményének tekinti annak bizonyítását, hogy a reformok a közhiedelemmel szemben nem a Korona vagy az ellenérdekelt ügyvédek ellenállásán buktak meg, hanem a jogalkotás során egyszerűen nem jutott rájuk idő. Ennek és több másik tételmondatnak a bizonyítása, ahol különösen hasznára vált volna a kifejezett történeti megközelítés az eseménytörténet, mint háttér-információ révén, szintén elmaradt. Elemzéseket leginkább Bacon jogról szőtt gondolatait tartalmazó és a kora újkori jogirodalom bibliográfiatörténete leírásának alfejezetei tartalmazzak. Ezekben a részekben látszódik, hogy a szerző biztos kézzel bánik a recepciótörténettel, a szövegekkel és magával a könyvekkel. A szerző jogtörténetet akar írni, ráadásul kifejezetten a jogrendszert, az igazságszolgáltatást érintő intézmények jogtörténetét, tehát nem a klasszikus értelemben vett alkotmánytörténetet, ahol az esemény-, gazdaság-, társadalomtörténet alkalmazása is kívánatos, ám sajnálatos módon éppen a jog vész el a műben.

A szerző a bevezetésben a fentiekén túlmenően egy további célt is maga elé tűz. Méghozzá azt, hogy a jogi reform kutatásai során eddig felhalmozott eredményeket rendszerezi. Az eredményeket tartalmazó, hivatkozott művek kiadási éveit átnézve, érthető miért tartott a szerzőnek évtizedekig megírni a művét. A historiográfiai alfejezetben imponáló mennyiségben gyűjti össze a két és fél évszázadot felölelő rész tanulmányokat, monográfiákat, amelyből éppen a szerző gyűjtésében válik az angol kora újkori jogi reform kutatásának megkerülhetetlen bibliográfiájává. A bibliográfia elemző rendszerezése egy bevezető fejezet szintjén marad, tehát inkább egy rendszerezett gyűjtés, mint egy historiográfiai rendszeres szintézis. Itt kell megjegyeznünk, hogy a mű végén sem felhasznált irodalomjegyzék, sem

bibliográfia nincs, azokat sajnos és némileg érthetetlen módon vagy a bevezetőben, vagy a további lábjegyzetekben helyezték el. A bennük lévő ismeretanyag azonban minden kétséget kizáróan a szerző birtokában van, hiszen műve éppen azt célozza meg, hogy a jogi reformok teljességét gyűjtse össze az adott időintervallumban. A szerző ezt sikerrel teszi meg, hiszen a résztanulmányokban feldolgozott adatokat, eredményeket építi be a művébe. Ez azonban az impozáns mennyiség mellett nem más, mint pusztán a jogi változtatásokra irányuló kronologikus faktográfia mindennemű különösebb elemzés nélkül. A kronológia végletes követése ráadásul éppen a mű címében is írt reformot, változást rejti el, hiszen egy-egy jogintézmény fejezetenként való fel-felbukkanása éppen statikus állapotban ábrázolja, még akkor is, ha hozzáteszi, hogy például a királyi bíróságok vesztek hatáskörükből, míg a Csillagkamaráé pedig adott esetben bővült.

Mégis, a mű a közel 200 oldalnyi felsorolás ellenére éppen a pozitivista megoldásával értékes. Jóllehet a bevezető fejezet, amely egy tömör vázát adja a kora újkori angol igazságszolgáltatásnak és jogrendszernek, szintén vázlatos, ám aki általánosságban akarja megismerni, annak tökéletesen elég. Az alapintézményeket, a kulcsfogalmakat éppen a kellő mennyiségben és szinten összegzi. A záró fejezet valójában számos, az alfejezetek végén, sőt már a bevezetőben is felvetett általános megállapítás, tételmondat ismétlését tartalmazza. Emellett számos kérdést is nyitva hagy. Ezek a nyitott kérdések a jogrendszert általánosan, a mai napig részben foglalkoztató, részben soha meg nem oldott kérdések. Jobb lenne-e a jogrendszer, ha egyszerűbb lenne a jog? Gyorsabb lenne-e az eljárás, ha több bíró lenne? Kell-e kötelező jogi képviselet a bíróságon? A kérdések jogosak, és úgy a jogfilozófiában, mint a jogi oktatásban és jogalkalmazásban gyakran előkerülnek, a műben viszont éppen azért, mert sehol sem kapcsolódik az általános jogi ismeretekkel, a hatályos joggal, kissé naivnak hatnak. A szerző például kijelenti, hogy fura módon a Montesquieu-i hatalommegosztást nem ismerő XVII. század közepi Angliában sem a hatalommegosztás ilyen következetes elve, sem a jogági tagozódás kontinentális elve nem ismert. Az említett korszakban viszont Montesquieu még meg sem született, bár születése angol jogtörténeti szempontból ikonikus dátumhoz köthető (1689). További példákat is fel lehetne hozni, hogy a szerző történészként a jogtörténészek gyakori csapdájába, az anakronizmusba esik.

Mindezek ellenére fenntartjuk, hogy a mű azt a célját, miszerint összegzi, és évszázados távlatokban mutatja be, vagy inkább sorolja fel a jogi reformokat, betölti. Ha megvalósulna, hogy az összes jogi reformot bemutató tanulmányt kiadnák egy több kötetes lexikonsorozatban, akkor kétségkívül a gyűjtés miatt az első kötet legelején foglalna helyet. Ahogy az is nyilvánvaló, hogy ha valaki az 1509–1740 közötti bármilyen, a jogszabályokban a jogrendszert, az igazságszolgáltatást vagy adott jogintézményeket érintő változást akar kutatni, akkor mindaddig, amíg nem készülnek a jogszabályokat feldolgozó digitális adatbázisok, ezt a művet kell a kezébe vennie, és rögtön egy kész és teljes listát kap mind az eddigi bibliográfiával, mind magának a jogszabályoknak a felsorolásával. Így a mű a kort kutató jogtörténészeknek mindenképpen javára válik, még akkor is, ha nem más, mint egy annotált jogszabályjegyzék, vagy másként az angol jogi reformok regesztája.